

پژوهش‌های علوم انسانی نقش جهان

سال دهم، دوره جدید، سال اول، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۵

تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۰۷/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۲۶

صص: ۱-۱۴

گتوهای یهودی علت پذیرش پلورالیسم مسیحی

محمدجواد سامی*

استادیار دانشگاه هنر شیراز

msami@shirazu.ac.ir

چکیده

دین یهود از قدیم‌ترین ادیان کلامی و تأسیسی است که در میان ادیان ابراهیمی جایگاهی ویژه دارد. یهود نام قومی از فرزندان یعقوب است. نژاد این قوم و نیز زبان آنها عبرانی است که یکی از زبان‌های سامی شمرده می‌شود. اسحاق، فرزند ابراهیم(ع)، بنیان‌گذار قوم بنی‌اسرائیل است. احکام دین یهود در قالب الواح ده‌گانه از سوی خداوند و با مساعدت هارون به موسی(ع) نازل شده است. فرامین ده‌گانه و نیز همراهی هارون با موسی(ع) در اجرای فرامین الهی از مطالب اساسی دین یهود است. کتاب‌های دین یهود عبارت‌اند از: عهد عتیق (تورات)؛ سفر خمسه؛ تلمود؛ قبلا؛ و تنخ. همچنین کتاب قوانین یهودی و کتاب اپوکریفا که حاوی مطالب عقلانی و منتخب است، در میان پیروان این دین معروف‌اند. در این نوشتار از کتاب‌ها و نیز اعتقادات، اعیاد ده‌گانه و فرقی یهودیان و دوران اسارت بابلی (که در شکل‌گیری عقاید و اعیاد و فرقی این دین نقش به‌سزایی داشته است) سخن خواهیم گفت. یهود دینی آسمانی است و آیین‌های خاص خود را دارد. پیروان سخت‌کوش یهود در اجرای فرامین و احکام این دین زبانزد همگان‌اند. پذیرش پلورالیسم مسیحی در واقع محصول سخت‌گیری اندیشه‌های یهود در عبور از دوران زیستن در گتوها (محل‌های خاص یهودی در حاشیه شهرها) است. گذر زمان یهودیان را از کلبه‌های تاریک و دورافتاده به فضای شهرک‌های یهودی‌نشین کشاند و سرانجام یهود با پلورالیسم مسیحی (هم‌زیستی رفتاری) کنار آمد.

واژه‌های کلیدی: پلورالیسم مسیحی، عهد عتیق، قبلا، گتوهای یهودی

مقدمه

به‌مرور، جوانان نسل جدید یهودی را از این‌گونه مراکز، راهی آپارتمان‌های مدرن کرد. با گذر از پست‌مدرن، این تحولات محیطی به اندیشه دانشمندان یهودی نیز رسوخ کرد؛ تا آنجا که از بسیاری رسوم قدیمی سرباز زدند یا دست‌کم با نوعی تردید با آن مواجه شدند. در نتیجه، در میان نسل جدید جوانان یهودی، نوعی پلورالیسم مسیحی (هم‌زیستی مسالمت‌آمیز) شکل گرفت.

یهود در ادبیات توحیدی

قبایلی از اعراب، متدین به دین یهود بوده‌اند (زریاب، ۱۳۷۰: ۷۰). یهود نام قومی از فرزندان یعقوب است. واحد آن یهودی و مؤنث آن یهودیه است (قرشی، ۱۳۵۲: ۲۸۰). یهودیان از نژاد عبرانی هستند (هینلز، ۱۳۸۵: ۶۵)؛ لقب عبرانی را کنعانیان پس از ورود ابراهیم(ع) به آنان داده‌اند. عبر از ماده «ع ب ر» به معنای گذرکردن از نهر فرات است (یوسفیان، ۱۳۸۷: ۱۱۵). منبع اولیه دین یهود کتاب مقدس عهد عتیق است.

یهود از نظر قرآن یک دین است نه نژاد (قرشی، ۱۳۵۲: ۲۸۰). تورات از اسفار پنج‌گانه، شامل ۲۴ کتاب، و از سه فصل مجزا تشکیل شده است (هینلز، ۱۳۸۵: ۶۵). درباره پیشینه تاریخی قوم عبرانی اطلاع دقیقی در دست نیست (یوسفیان، ۱۳۸۷: ۱۱۵). دانشمندان معتقدند یهودیان با نژاد سامی در ادبیات و زبان‌های عربی، سریانی و حبشی مشترک‌اند (توفیقی، ۱۳۸۴: ۷۵). واژه هود، از لحاظ معنی، با یهود یکسان است. طبرسی سه قول درباره لفظ «هُودًا» در آیه (الْأَمَنَ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى) (بقره: ۱۱۱) آورده است؛ اول

قوم یهود همواره در تاریخ ادیان با کثرت انبیا شناخته می‌شود. دانشمندان مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده اندیشه این قوم را سه مؤلفه قومیت، احکام و کلام یهودی می‌دانند. علت رویکرد یهودیان به اندیشه پلورال در مناطق مسیحی، گرایش به نوعی تعادل و دسترسی به دینی آسان بود. از سویی تعصب به سنت‌های یهودی مانع بروز این افکار می‌شد. آیین‌هایی که یادآور روزهای سخت سرگردانی و زندگی در گتوهای یهودی است، همواره در قالب مراسم متعدد زنده نگه داشته می‌شوند. یهودیان با آیین‌های خاص خود در مناطق جغرافیایی معین حضور داشته‌اند. جنگ‌های درازمدت و متعدد با مسیحیان آنان را در مناطق مسیحی‌نشین با محدودیت‌های فراوان مواجه ساخت؛ تا آنجا که حاکمان مسیحی غالب برای آنان حکم جلای وطن صادر می‌کردند و اگر در مناطق پرجمعیت غیریهودی اسکان داده می‌شدند، آنان را به حومه شهرها می‌راندند و در شهرک‌هایی انحصاری به نام گتو (که هیچ‌گونه امکانات رفاهی نداشتند) محاصره می‌کردند و همواره فعالیت آنان را زیر نظر داشتند. این شهرک‌های محقر کمترین فضای ممکن را در اختیار آنها می‌گذاشت. سقف‌های کم‌ارتفاع و گاه درب‌های کوتاه در ورودی زیرزمین‌ها، آنان را از سویی مقاوم و از سوی دیگر، در درازمدت متنفر از جوامع پیرامونی بار می‌آورد. با فرارسیدن دوران جدید و ظهور مدرنیته، ایجاد کلان‌شهرها و گسترش آنها محله‌های یهودی را در فرایند توسعه و ساخت‌وسازهای عمرانی مورد تهدید قرار داد و

در تورات نشانه آن دوران است. ده فرمان حضرت موسی (ع) دین یهود را شکل می‌دهد. الواح در قرآن به صورت جمع آمده است (اعراف: ۱۴۵). ده فرمان در دو لوح بر موسی (ع) نازل شد. به گفته عالمان یهود لوح نخستین حاوی ده دستور به تعداد انگشتان بود که یهود آن را نگاهشت و موسی (ع) آن الواح را شکست (ناس، ۱۳۸۶: ۴۹۳). این احکام عبارت‌اند از:

- ۱- برای خود خدایی جز من مگیرید.
 - ۲- به بت سجده مکنید.
 - ۳- نام خدا را به باطل مبرید.
 - ۴- شنبه را گرامی بدارید.
 - ۵- پدر و مادر را احترام کنید.
 - ۶- مرتکب قتل نشوید.
 - ۷- زنا نکنید.
 - ۸- دزدی مکنید.
 - ۹- بر همسایه شهادت دروغ ندهید.
 - ۱۰- به اموال و ناموس همسایه طمع نورزید.
- نژاد عبرانی که یهودیان از آن‌اند به آشوریان و اقوام دیگری در خاورمیانه نزدیک‌اند (یوسفیان، ۱۳۸۷: ۱۱۵). براساس نوشته تورات خداوند با ابراهیم عهد بست که از نیل تا فرات را به فرزندان او، که از اسحاق پدید می‌آیند، عطا کند (سفر پیدایش: ۱۳). در تورات آمده است که خداوند به موسی (ع) دستور داد دو لوح سنگی به جای آن دو لوح قبلی بتراشد. وقتی بنی‌اسرائیل دیدند که موسی (ع) در بازگشت از طور سینا تأخیر کرد، نزد هارون رفتند و از او درخواست کردند تا برای آنان خدایی بسازد. وقتی موسی (ع) مطلع شد، برادرش را مؤاخذه و گوساله را خرد کرد و در آب ریخت

جمع هائید به معنی تائب؛ دوم مصدر است و صلاحیت جمع و مفرد آمدن را دارد؛ سوم اصل آن یهود است که یاء آن حذف شده است. صاحب کتاب *اقرب‌الموارد* بعد از بیان معنی تائب یهود را کلمه‌ای عربی می‌داند. قول دیگری هود را لفظی عجمی در نظر می‌گیرد، مثل نوح. به نقل از صاحب *اقرب‌بعید* نیست که هود منخفف یهود باشد و یاء از زیادی و کثرت استعمال حذف شده باشد (قرشی، ۱۳۵۲: ۱۶۸). کلمه یهود در قرآن بسیار به کار رفته است و هود نامی از نام‌های انبیای الهی است که هفت بار در قرآن استعمال شده است. ذیل کلمه هود (من کان هوداً)، الیهود و الهود (هدنا) را به معنی توبه و بازگشت آورده‌اند (خرمشاهی، ۱۳۸۶: ۸۲۷). هود بر قومی به نام عاد مبعوث شد که در اثر نپذیرفتن دعوت الهی با بادی سرد و سوزان خون در بدنشان منجمد شد و همگی تار و مار شدند: (وَأَمَّا عَادٌ فَأَهْلِكُوا بِرِيحِ صَرْصَرٍ) (حاقه: ۶). هود (ع) در مکانی به نام احقاف مبعوث شد و قوم او انسان‌های ماقبل تاریخ‌اند که نام آنها در تورات فعلی نیامده است. قرآن حالات آنها را نقل کرده است.^۱ جفری، لغوی معروف، هود را نه فارسی و نه آرامی بلکه عبری می‌داند (خرمشاهی، ۱۳۸۶: ۲۱).

الواح و ده فرمان موسی (ع)

عبور از دریا (رود نیل) که محقق شد (شعرا: ۵۲)، بنی‌اسرائیل به حوالی شبه‌جزیره سینا راهنمایی شدند. مَنْ و سلوی دو غذای آسمانی آنها

^۱ برای آشنایی بیشتر ← سورة اعراف آیه ۶۵، سورة هود آیات ۵۰، ۵۳، ۵۸ و ۶۰ سورة شعرا آیه ۱۲۴

و به بنی اسرائیل نوشتند؛ سپس امر کرد که به مدت نیم‌روز یکدیگر را بکشند. قرآن هارون را از کار ناروا پاک می‌داند؛ وقتی موسی (ع) محاسن هارون را گرفت و او را مؤاخذه کرد (طه: ۹۴)، هارون گفت: (قَالَ يَا اِبْنَ اُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَاسِي اِنِّي خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي اِسْرَائِيْلَ وَكَمْ تَرْقُبُ قَوْلِي) ترسیدم که بگویی میان بنی اسرائیل تفرقه انداختی و به سختم وقعی نهادی (اعراف: ۱۵۱). قرآن سازنده گوساله را سامری می‌داند (طها: ۸۷)؛ اهل کتاب به این مطلب اعتراض دارند و معتقدند که چنین کسی وجود ندارد. علامه بلاغی در پاسخ می‌گوید که در بنی اسرائیل فردی به نام «شهر بن یساکار بن یعقوب» بوده است که همان سامری است. قرآن داستان الواح را همان‌گونه که در تورات آمده است نقل می‌کند (اعراف: ۱۵۴).

وفات موسی (ع)

مکان دفن موسی (ع) در بیت معمور معلوم نیست (ناس، ۱۳۸۶: ۴۸۵). در کتاب تورات گزارشی از وفات این پیامبر الهی آمده است (یوسفیان، ۱۳۸۷: ۱۱۷). موسی (ع)، خدمت‌گزار خداوند، در سرزمین موآب درگذشت، او را در دره‌ای دفن کردند؛ درحالی‌که چشمانش تار نشده و قوتش کم نشده بود. بعد از موسی (ع) «یوشع بن نون» که مملو از حکمت بود، جانشین او شد (سفر تثویه: ۳۴). وی از رود اردن (که از شمال فلسطین تا جنوب آن امتداد دارد) گذشت؛ بلاد کنعان را فتح کرد و آن را به بنی اسرائیل اختصاص داد. بعد از یوشع کسانی را که به رهبری بنی اسرائیل رسیدند «داوران» نامیدند؛ آخرین داور بنی اسرائیل،

سموئیل، دو پسر داشت که هیچ‌یک مناسب پادشاهی نبودند. بنی اسرائیل از سموئیل درخواست پادشاه کردند و او جوانی به نام جالوت (شائول) را برای ایشان برگزید. شائول، به معنی احسان‌کننده، در حدود ۱۰۳۰ سال قبل از میلاد، به‌عنوان پادشاه بنی اسرائیل انتخاب شد. نام او در کتاب اول سموئیل آمده است (سموئیل: باب ۹). نام این پادشاه در قرآن، جالوت است؛ جالوت (جلیات) قهرمان پیروز بنی اسرائیل بود که به دست داوود کشته شد.

کار بزرگ داوود فتح اورشلیم بود که با استقامت او به انجام رسید؛ اورشلیم را شهر داوود و قبله یهود قرار دادند. سلیمان نبی به‌جای پدرش داوود قرار گرفت و باشکوه‌ترین دوران بنی اسرائیل را پدید آورد. اورشلیم را شهر سلامت نامیده‌اند. بیت المقدس در زبان عبری به معنای خانه یا معبد است و مسلمانان آن را ایلیا می‌دانند. مکان هیکل سلیمان به زبان عبری به معنای ساختمان بلند و معبد رفیع است. معبد سلیمان به‌وسیله بخت نصر ویران شد. این حادثه ۵۸۷ سال قبل از میلاد مسیح رخ داد که با زمان فتح بابل به دست کورش و بازگرداندن یهودیان به اورشلیم (در سال ۵۳۸ قبل از میلاد) فاصله چندانی ندارد (ناس، ۱۳۸۶: ۵۶۰).

مبانی فکری یهود

مهم‌ترین منبع دین یهود کتاب مقدس عبرانی یا همان عهد عتیق است که از ۲۴ بخش یا کتاب تشکیل شده است. *سفار پنج‌گانه تورات* شامل نویم (پیامبران) و کتویم (صحیفه‌ها) است. پس از تورات، مهم‌ترین کتاب یهود تلمود بابلی است که

استر، حکمت سلیمان، حکمت یشوع، رساله ارمیای دانیال نبی و کتاب‌های اول و دوم مکابیان است. نسخه‌های پروتستانی عهد عتیق با تنخ برابر است؛ آنها معتقدند که تنخ یا *اسفار* خمسه تألیف موسی (ع) است. اما *اسفار* خمسه نمی‌تواند تألیف او باشد. از جمله دلایل این امر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- زمان زندگی موسی (ع) دست‌کم نزدیک به ۳۵۰۰ سال قبل است و هیچ سند تاریخی محکمی دال بر وجود نوشتار در آن دوره به چشم نمی‌خورد.

۲- در ابنیه بازسازی شده اهرام مصر با قدمت تاریخی چهارهزارساله، نوشته مطمئن یافت نشده است.

۳- چندمؤلفه‌ای بودن و تکرار مطالب.

۴- سبک واژه‌ها و نوع تفکر حاکم در متون یکسان نیست؛ این امر خوش‌بین‌ترین افراد را بر آن داشته که بگویند بخشی از مطالب *اسفار* در عصر تبعید بابلی یعنی ۸۰۰ سال پس از موسی (ع) به رشته تحریر درآمده است (باربور، ۱۳۶۲: ۱۳۰). ویلیام هوردن تأکید می‌کند که نویسنده پنج کتاب اول موسی (ع) نبوده است و مطالب آن به چهار نویسنده دیگر تعلق دارد (هورون، ۱۳۸۶: ۳۸)؛ به عنوان نمونه، پیش‌گویی‌ها بعد از زمان رخداد آنها ثبت شده است (یوسفیان، ۱۳۸۷: ۱۱۸).

دانشمندان احکام تورات و قانون و شریعت آن را به چهار منبع فرضی نسبت داده‌اند:^۱ ۱- منبع الوهیم؛ ۲- مفاهیمی از یهوه؛ ۳- کاهنان؛ ۴- سفر تثنیه. هرکدام از منابع فوق سبکی معین دارد و از

مجموعه سنت‌های علمای ربانی (خاخام‌ها) است و در حدود قرن پنجم یا ششم میلادی در زمان ظهور اسلام تألیف شده است (هینلز، ۱۳۸۵: ۶۵). پرنفوذترین آثار کلامی یهود، که در قرون وسطا تنظیم شده است، *میشنه تورات* نام دارد که به شرح *راشی* معروف است؛ هر دو تألیف کتاب تورات به سال‌های ۱۰۴۰ تا ۱۱۵۰ میلادی مربوط است و این اثر از ابن میمون (۱۱۳۵-۱۲۰۴م) است. کتاب *دلالت‌الحائرين* تفسیر تازه‌ای از الهیات و کلام یهودی است که موسی لئون (۱۲۴۰-۱۳۰۵م) آن را بر پایه اصطلاحات ارسطویی معروف به «زوهر» نوشته یا ویرایش کرده است. در آخرین سال‌های قرون وسطا، یوسف خاخام (۱۴۸۸-۱۵۷۵م) صورت استاندارد شریعت و آداب یهودی (کالاخه) را به رشته تحریر درآورد و موسی ایسرلز (۱۵۲۵-۱۵۷۲م) بر آن مطالبی افزود؛ در این کتاب پاسخ نامه‌های علمای یهود و مطالب شناخته‌شده فقه یهودی آمده است.

یهودیان کتاب آسمانی خود را تنخ می‌نامند که همان عهد عتیق مسیحیان است. بیشتر این کتاب به زبان عبری و اندکی از آن به زبان کلدانی است. این دو زبان مانند عربی از زبان‌های سامی به شمار می‌روند. نسخه‌ای از عهد عتیق به زبان یونانی وجود دارد که از نسخه عبری ترجمه شده است و آن را ترجمه سبعینیه می‌نامند. مسیحیان غیرپروتستان *اپوکریفا* (به معنای پوشیده) را بر کتاب مقدس افزوده‌اند. در *اپوکریفا* مطالب غیرعقلانی کتاب یهود را از کتاب نخستین حذف کرده‌اند. ترجمه فارسی *اپوکریفا* مشتمل بر ده نسخه قدیمی از جمله کتب طوبیت، یهودیت،

^۱ احکام تورات در *اسفار* پنج‌گانه ۶۹۲ عدد است.

نویسنده‌ای خاص است. فیلسوف هلندی اسپینوزا (۱۶۷۷-۱۶۳۲م) در کتاب *رسالة الهیات و سیاست*، یأس خود را از شناخت پیشینیان ابراز می‌کند و در مباحث مربوط به عقلانیت، سهم و جایگاهی برای این‌گونه مسائل قائل نیست. وی می‌گوید فریسیان، کسانی را که معتقدند اسفار تألیف موسی (ع) نیست، مرتد می‌شمرند. افراد آزاداندیشی مانند ابن عزرا با وجود این جریان هرگز فرصت ابراز نظر نمی‌یابند. اسپینوزا می‌افزاید که نویسنده این اسفار نمی‌تواند موسی (ع) باشد و از جمله اختلاف نظرها می‌توان به این مورد اشاره کرد که مکان منسوب به موسی (ع) را به نام «دان»، در جای دیگر «لشم» نامیده‌اند (هوردون، ۱۳۸۶: ۳۹).

تلمود

تلمود به معنای آموزش از فعل ثلاثی کمد و به معنای یاددادن است (تلمیذ عربی به معنی دانش آموز از همین ریشه است). متفکران یهود ارتدکس، این نظریه را که سنت‌های موجود در عهد عتیق منسوخ شده‌اند و باید جای خود را به مطالب جدید بدهند، بدعت و الحاد تلقی می‌کنند (هینلز، ۱۳۸۵: ۸۵). تلمود کتاب پرحجمی است که احکام و احادیث یهود را در بردارد. در واقع، تلمود تفسیر و تأویل آیات است و تورات شفاهی نامیده می‌شود. بسیاری از مطالب تلمود در کتب اسلامی پراکنده شدند و مسلمانان برخی از آنها را پذیرفتند. اندیشمندان مسلمان این‌گونه روایات را مستند نمی‌دانند و آنها را «اسرائیلیات» لقب داده‌اند (یوسفیان، ۱۳۸۷: ۱۲۹). البته مطالب صحیح کتاب تلمود، بین اسلام و یهود مشترک و قابل احترام

است. احکام دین یهود تأسیسی و احکام اسلام امضائی است. اسلام به فرامین انبیای دیگر عمل کرده است و قرآن به این موضوع اشاره دارد که (لَا تَفْرُقْ بَيْنَ آخِذٍ مِنْ رُسُلِهِ) (بقره: ۲۸۵) و این آیه نماد اصلی دین اسلام است. یهود خود را فرزندان و دوستان خدا می‌دانند: (نَحْنُ أُمَّةٌ لِلَّهِ وَأَحِبَّاءُهُ) (مائده: ۱۸) و این مطلب از شعایر یهود است. تلمود دایره‌المعارف دین یهود است و منبع قوانین فقه یهود به شمار می‌رود. مسیحیان به علت بدگویی‌های این کتاب از حضرت عیسی (ع) همواره با آن مخالف بوده‌اند. ترجمه انگلیسی تلمود هیجده جلد است که خلاصه آن به فارسی با نام *گنجینه‌ای از تلمود* انتشار یافته است.

اوترومن نویسنده یهودی می‌گوید در کتاب مقدس الهام از سوی خداوند را نمی‌توان صرفاً بشری و انسانی دانست. موافقت کلی بین حرکت‌های نوگرایانه درون یهود وجود ندارد. وی در فصل‌های ده و یازده کتاب خود درباره این نظریه مستندات را ارائه می‌کند (هینلز، ۱۳۸۵: ۲۹۰). همچنین او تغییرات دین یهود را در اواخر قرن هجدهم در آلمان و فرانسه، حرکتی جدید می‌داند که به تدریج از حصار گتوهای فرهنگی خویش بیرون آمد و در حیات عقلانی اروپا شرکت کرد. فیلسوف آلمانی تبار سکولار، موسی مندلسون (۱۷۲۹-۱۷۸۶م) که از شهرت فراوانی برخوردار است، اصرار داشت که یهودیان از محاوره زبان یهودی یدیش دست بردارند؛ در نتیجه، نسل‌های بعدی یهود پذیرفتند که به غسل تعمید تن دهند (هینلز، ۱۳۸۵: ۲۵۵). این کار به نوعی از سکولاریزم در اندیشه و تعصب در عمل

(۱۶۶). در سال ۷۰ میلادی شهر قدس برای دومین بار به دست رومیان ویران شد. این رخداد یهودیان را در جهان پراکنده ساخت. یهودیان معابد خود را به سبکی خاص ساختند که «کنیسا» نامیده شد. تیتوس، شاهزاده رومی، در سال ۷۰ میلادی اورشلیم را محاصره کرد و بسیاری را کشت. این وضعیت به عبری «گالوت» یعنی جلای وطن و به یونانی «Diaspora» یعنی پراکندگی خوانده شد. قومیت محوری، انحصارطلبی و تحقیر دیگران محصول رفتار زشت مقابله و جنگ است. یهودیان تقسیم قوم به یهودی و گوئیم را باور نداشتند و خود را در مقابل آنان مسئول نمی دانستند. لفظ «آمین» در قرآن همان واژه «گوئیم» (Gentiles) یونانی است (توفیقی، ۱۳۸۴: ۹۲).

یهودیان وطن خود را از دست دادند؛ اما قومیت محوری را فراموش نکردند. موضع گیری های یک جانبه مثل زندانی کردن ارمیای پیامبر، مقابله با ظهور عیسی و نیز جنگ با مسلمانان باعث شد که یهودیان در تاریخ همواره سرکوب شوند. آنها در اروپا اغلب به حاشیه شهرها رانده می شدند و به ناچار و به ذلت به اماکن خاصی به نام گتو پناه می بردند. مسیحیان که در جنگ ۱۴۹۲ میلادی در آندلس بر مسلمانان پیروز شده بودند، یهودیان را از آن سرزمین به شمال آفریقا تبعید کردند (این حادثه خود موجب سربلندی مسلمانان است؛ زیرا با ورود اسلام به سرزمین های گوناگون، ادیان، اقوام و ملیت های آنها محترم شمرده می شد). یهودیان، مانند سایر اقوام، با آشنایی با اخلاقیات مردم مناطق مختلف خوی و خصلت آن مردم و محیط را پذیرفته اند؛

به ظواهر دینی منجر شد. جوان ساکن تل آویو معترض به وضع موجود است. بیش از نیمی از افراد به ویژه جوانان از صهیونیست و قوانین سخت آن ابراز تنفر می کنند، اما به ظاهر به آن پایبندند.

قومیت محوری در اندیشه یهود

درباره آینده قوم یهود پیش بینی های گوناگونی صورت گرفته است. سرانجام پیشگویی انبیای بنی اسرائیل تحقق یافت (توفیقی، ۱۳۸۴: ۹۰). براساس دیدگاه کلامی، زمان قطعی پیشگویی ها معلوم نیست. از جمله این پیشگویی ها حاکمیت آشوری ها در شمال عراق و سوریه کنونی است. پایتخت آشوری ها نینوا بود. آنها در سال ۷۲۲ قبل از میلاد به اسرائیل تاختند و عده کثیری را به اسیری بردند. پس از گذشت یک قرن در سال ۵۸۷ قبل از میلاد، بخت نصر به اورشلیم حمله کرد، مردم یهود را کشت و عده ای را به اسارت به بابل فرستاد. این جنگ ها موجب پراکندگی قوم یهود در خاورمیانه شد؛ این موضوع در تاریخ به جلای بابل مشهور است. کورش، بنیان گذار سلسله هخامنشی، پس از فتح بابل، یهودیان را آزاد گذاشت که به سرزمین خود بازگردند. اعلامیه آزادی کورش سال ۵۳۸ قبل از میلاد صادر شد. کورش با این کار به محبوبیت فراوانی در میان یهودیان دست یافت. یهودیان بازگشته به فلسطین موفق به تشکیل حکومت یهودی نشدند. از میان فرقه های مختلف ساکن ایران مانند زرتشتیان، زروانیان و کیومرثیان، یهودیان نخستین قومی بودند که در زمان هخامنشیان، با تصرف بابل به دست کورش از اسارت رهایی یافته اند (مطهری، ۱۳۵۹: ۱۳۵۹).

روح از قدیم میان یهودیان رایج بوده است، اما اعتقاد به رستاخیز، تحت‌تأثیر ایرانیان به اعتقادات یهودیان راه یافته است. احکام یهود بسیار پیچیده و طاقت‌فرساست؛ به‌طور مثال، خوردن گوشت (لبنیات) و شیر با هم حرام است، یهودیان روزی سه بار، صبح و عصر و مغرب، نماز می‌خوانند. قبله یهود شهر اورشلیم است و سامریان جزریم مکانی را در نزدیکی نابلس به‌عنوان قبله می‌شناسند. ختنه در یهود فریضه‌ای مؤکد است که روحانیون یهودی آن را در روز هشتم تولد کودک و طی مراسمی خاص انجام می‌دهند.

قبالا

ادیان در پی کشف حکمت مرموز و دانش مستور در پرده اعداد و حروف کتب مقدس (تورات) برآمدند و از ترکیب حروف و اعداد، رازهایی نهانی را کشف کردند. ربانیون و احبار از اعداد عشره عبری، حروف ابجد، تلاعب (بازی) اعداد و کلمات، معانی و حقایقی را به دست آوردند. «قبالا» عنوانی برای عرفان یهودی است و زوهر معروف‌ترین اثر این اندیشه فراگیر یهودی است. اسم اعظم الهی، علم به حروف و نیز حوادث پایان جهان از موضوعاتی است که در این نوع تفکر به آن پرداخته می‌شود. لفظ «قبالا» به معنی مقبول است. فرقه عرفانی «حسیدیم» که در سال ۱۷۴۰ میلادی به دست اسرائیل تأسیس شد، در شرق اروپا رواج یافت. سماع یکی از اعمال آنها در این نوع از عرفان است.

اما تلاش آنها بیشتر بر آن بوده است که دیگر اقوام را به رنگ و خوی خود درآورند. یهودیان با انحصار دین و نیز پایبندی به ازدواج یهودی، به‌صورت قومی کوچک (اما مؤثر) در جهان درآمدند. آنان سخت به مقررات دینی پایبندند، اکثراً اصول‌گرا و متصلب‌اند و هویت یهودی برای آنان یک اصل کلی است و حتی اگر اندیشه‌های لیبرالی داشته باشند، باز بر هویت یهودی خود تأکید می‌کنند. دین یهود تبلیغ ندارد؛ زیرا یهودیان خود را منحصر و خاص خداوند و نعمتی الهی قلمداد می‌کنند؛ این تفکر از جمله اصول آنان و مخصوص نژاد بنی‌اسرائیل است. یهودیت نیز مانند اسلام و مسیحیت بر توحید بنا شده است؛ همه انبیای پرشمار یهود با شرک مبارزه کرده‌اند و نام خداوند را که در این دین «یهوه» یعنی باشنده (موجود) است، زنده نگه داشته‌اند. بیان این نام به‌طور معمول جائز نبوده است؛ حتی بالاترین مقام مذهبی یهود تنها یک‌بار در سال حق داشته است این نام را در قدس و در حین دعا و هنگام شور و هیجان و آه عبادت‌کنندگان بر زبان جاری کند تا آن اسم اعظم به گوش کسی نرسد. انبیا در دین یهود اغلب پیشگو هستند، مثل اشعیا، ارمیا، حزقیال و یوشع. از پیامبران دیگری هم در تورات نام برده شده است، مثل عاموس. به نظر آنان وحی از چهار قرن قبل از میلاد مسیح قطع شده است و پس از ظهور موعود دوباره برقرار خواهد شد. از اعتقاد به معاد در تورات و در عهد عتیق سخنی به میان نیامده است. آخرت در کتاب یهود عاقبت دنیوی است. بنا به گفته لاویان، دین‌داری در جلب نعمت و بی‌دینی در سلب آن است. اعتقاد به جاودانگی

اعتقادات یهود

با بروز انقلاب فرانسه در ۱۷۸۹ میلادی، ناپلئون محله‌های گنویی و دیوارهای بلند آن را خراب کرد و یهودیان را آزاد ساخت؛ اما مدتی بعد، آنها را مجبور به پذیرش دین مسیح یا بازگشت به گتوهای مخروبه کرد. در ۱۸۴۸ میلادی، در پی انقلاب اجتماعی درهای دانشگاه به روی یهودیان گشوده شد و در پی آن، اطباء و دانشمندان بسیار در میان آنان به ظهور رسیدند. دانشمند و فیلسوف معروف یهودی موسی بن میمون، پزشک دین‌دار، با اضافه کردن دوازده اصل به آیین یهود جامه‌ای نو بر آن پوشاند و شکل آیین یهود را سامان داد.

اعیاد یهودی

تقویم عبرانی، شمسی - قمری است؛ هر سه سال یک بار سال سیزده ماه می‌شود که به آن «عَبُور» (آبستن) می‌گویند. اگر عدد ۴۳۸۲ را به سال ۱۳۹۲ اضافه کنیم، ۵۷۷۴ عبرانی، یعنی مبدأ خلقت جهان، به دست می‌آید.

۱- روز شنبه: مراسم روز سبت یکی از رسوم باستانی یهودیان و مربوط به زمان قبل از خروج آنها از مصر است؛ آنها روز هفتم هر هفته را مقدس می‌دانستند و آن را مخصوص استراحت و عبادت خداوند قرار می‌دادند. (ناس، ۱۳۸۶: ۴۹۸). روز شنبه تعطیل رسمی است و خانواده‌ها به‌طور دسته جمعی عبادت می‌کنند و شراب به دست می‌گیرند و می‌نوشند. اگر کسی در اثر نوشیدن شراب مست شود، کاری حرام و ناپسند انجام داده است. کارکردن در این روز حرام است و گناه کبیره به شمار می‌آید.

۲- عید اول ماه: روز آغاز ماه را به عبری «روش خودش» می‌گویند.

۳- سال هفتم (سال انفکاک): طبق تورات هر هفت سال یک‌بار باید کلیه وام‌ها بخشیده شود و بردگان آزاد شوند. نام عبری این جشن «شمیطا» به معنی رهاشدن است.

۴- سال بوئیل: هر ۵۰ سال یک‌بار است که برای این عید اعمال اخلاقی بسیار دارند.

۵- عید فصح (پسح): لفظ «فصح» به معنای چشم‌پوشی است. مناسبت عید فصح نجات بنی اسرائیل از ستم مصریان است. این عید که در اواخر مارس یا آوریل برگزار می‌شود، معمولاً یک هفته طول می‌کشد و عید اصلی یهودیان محسوب می‌شود. از خوردنی‌های این عید نان فطیر و سبزی تلخ است که به یاد مصائب اقامت در مصر خورده می‌شود. در طول تاریخ، مراسم دینی یهود همواره برگزار شده است. رسم روز اول این عید «سور» است و تا چهل‌ونهم روز بعد از عید سور هیچ جشنی (حتی عروسی) نباید برگزار شود.

۶- عید هفته‌ها: که ۵۰ روز بعد از عید فصح است روز «محصول» (شاووت) نام دارد.

۷- عید اول سال (رأس السنه): یهودیان این عید را «کیبور» می‌نامند. در این روز که روز دهم ماه تشری است، بوق می‌نوازند، برای کفاره گناهان روزه می‌گیرند و لباس ژنده می‌پوشند؛ همچنین، کارکردن در این روز حرام است. عید اول سال یهودی روز نزول تورات در کوه طور است؛ تلمود این روز را روز «داوری» نامیده است. روز بعد آن عید کیبور است که با روزه توأم است و پنج روز بعد آن عید سایبان‌هاست.

۸- عید سایبان‌ها: نام آن «سوکوت» است. یهودیان در این عید به یاد روزهای اسارت، یک هفته زیر سایبان زندگی می‌کنند. در این عید کنیسه‌ها تزئین می‌شود. اقومی از بنی‌اسرائیل آن را در بیابان برگزار می‌کردند. امروزه، در جلو خانه‌ها خیمه‌ای برپا می‌کنند و شب را در آن به سر می‌برند. روز آخر این عید «سمخات» است؛ در این روز برای تورات جشن می‌گیرند و صندوق‌ها را دور کنیسه طواف می‌دهند.

۹- عید گشایش (حنوکا): روز پیروزی بر یونانیان در سال ۱۶۸ قبل از میلاد است و یهودیان آن را گرامی می‌دارند. این عید در ماه دسامبر است و در مراسم آن شمع روشن می‌کنند.

۱۰- عید قرعه‌ها (بوریم): روزی است که خطر قتل عام یهودیان به دست هامان، وزیر خشایارشا، به وسیله قرعه رفع شد. این عید در ماه فوریه است. در ایران، این عید با یاد فداکاری استر با رقص و جشن و سرور به پایان می‌رسد. آداب دیگری هم نزد یهودیان متداول است، مانند عید ماه نو، عید پشم‌چینی گوسفندان و رسم ختان که بیانگر آن است که یهود از دینی بدوی به یک دین اخلاقی بدل شده است (ناس، ۱۳۸۶: ۴۹۹).

فرقه‌های یهودی

براساس اعتقاد به جبر و اختیار فرقه‌های متعددی در دین یهود شکل گرفت:

۱- فریسیان: قرن دوم قبل از میلاد پدید آمد؛ اصل آن حسیدیم است که با صدوقیان تضاد دارد.

۲- صدوقیان: به داوود پیامبر مربوط می‌شود. این فرقه به قربانی اهمیت می‌دهند و با مسیح مخالف‌اند.

۳- سامریان: اندیشه این فرقه مربوط به بعد از سلیمان نبی و اسارت بابل است. یهودیان معتقدند داوود قبله موسی (ع) را تغییر داد.

۴- اسنیان (شفادهنده): به‌طور جمعی کار و عبادت می‌کنند. در این فرقه، زمینه اعتقاد به مسیحیت از طریق یحیی زکریا پدید آمده است.

۵- قارئون: به راهنمایی ابوحنیفه تشکیل شده است. این فرقه در اسرائیل و اوکراین ساکن شدند و قوی‌ترین عقاید را در الهیات یهودی دارند.

۶- دونمه: این فرقه به محمد افندی نزدیک است که در سال ۱۶۶۶ میلادی، وعده ظهور و انتظار مسیحیا را در از میر مطرح کرده است.

روابط یهود با دیگران

منع مطالب اصلی یهود عهد عتیق است (هینلز، ۱۳۸۵: ۶۹). در یهودیت اندیشه‌های گوناگونی وجود دارد و یهودیان ممکن است ارتدکس، محافظه‌کار، ساختارگرا یا اصلاح‌گر (لیبرال) باشند. قدمت آنان به چهارهزار سال قبل می‌رسد. در قرون وسطا جامعه یهود با چالش‌های فراوانی روبرو شد. آنها به‌ناچار برای حفظ جان خود به گتوها پناه می‌بردند؛ گتوها در واقع محله‌هایی یهودی با دروازه و دیوارهای بلند و برج و بارو بودند (همان). امروزه، جمعیت یهودیان جهان در حدود ۱۴/۵ میلیون نفر است که ۶ میلیون از آنها در آمریکا، ۳/۵ در اسرائیل، ۲/۲ در شوروی سابق و بقیه در سراسر جهان پراکنده‌اند (همان: ۷۰).

اکثر یهودیان جهان از تیره اشکنازی هستند که به زبان یدیش (yiddish) سخن می‌گویند. عده‌ای از آنان یهودیان شرقی هستند که از تیره سفردیم به

افزود؛ و به این ترتیب، افق دید یهود را گسترده‌تر کرد. وی تحت تأثیر اندیشه شرقی و زندگی در اسپانیا و مصر مسلمان بود. شکوفایی عرفان یهودی از اسپانیا به سرحدات فرانسه و آلمان رسید و قباله بر کلام یهودی تأثیر گذاشت. موسی لئون اشاعه‌دهنده اندیشه بازگشت به شیوه تلمودی شد.

قباله به عنوان حرکتی زنده در یهود به حیات خویش ادامه داد. اسحاق لوریا خواستار ورود اندیشه‌های ایدئولوژیک به شکل تحقیق‌یافته خارجی قبلا شد و سرانجام ترکیبی از یهودیت ربانی (خاخامی) و یهودیت قباله‌ای به وجود آمد و در اندیشه‌های لوریانی مجموعه‌ای از کتاب مقدس تلمود و زوهر شکل گرفت.

اندیشه اشکنازی گسترش یافت؛ این اندیشه که سنت‌های خاص پارسیایی و تصوف خود را داشت، در طیف مقابل تحلیل عقلانی بود. شروع یک حرکت اعتراضی و مردمی علیه نخبه‌گرایی عالمانه در اوکراین و لهستان، نهضت «حسیدیم» را به وجود آورد. این نهضت، یک فرد یهودی درس‌نخوانده معتقد را با ارزش‌تر از مقامات با مطالعه تلمودی می‌دانست. در قرن نوزدهم، نهضت اصلاحی یهود در مقابل خرافات و جادوی قرون وسطا شکل گرفت. از نظر آنان تفکر قباله‌ای، تحت تأثیر زندگی یهودیان در گتوها، به صورت تفکری محدود و دانش‌ستیز درآمده بود. دانشمندان یهودی پیش‌داوری‌ها را کنار زدند و نگاه منفی کتاب عهد جدید (انجیل) را به فریسی‌ها (پدران معنوی یهودی‌گری خاخامی)، از خود دور کردند و مسیحیت سرشار از عشق و محبت را در کنار یهودیت قانون‌مدار و شریعت‌محور قرار دادند.

شمار می‌آیند. اینان جزو پناهندگان اسپانیایی و پرتغالی‌اند که در قرن پانزدهم در شبه‌جزیره ایبری زندگی می‌کردند.^۱ قتل عام یهودیان در جنگ جهانی بسیاری از آنها را پراکنده کرد (هینلز، ۱۳۸۵: ۵۳۲). یهودیان اشکنازی بیشترین ضربه را این جنگ خورده‌اند. اختلاف میان مسیحیان و یهودیان از آن جهت است که در اندیشه عالمان مسیح، یهودیان قاتلان مسیح و مسئول به صلیب کشیده شدن او و بنابراین متحد شیطان هستند. روابط یهودیان شرقی (سفردی) بسیار بهتر از اشکنازی‌ها (غربی‌ها) است؛ علت این امر آن است که در شرق، مسلمانان تحمل یهود را وظیفه خود می‌دانند و برعکس مسیحیان، کینه و عداوتی نسبت به یهودیان ندارند. همواره جمعیت اشکنازی‌ها نسبت به یهودیان شرقی فقیرتر بوده است. آنها در محدوده جمعیت مسیحی و متمرکز بر افکار خاخام‌ها و ربانیون هستند؛ درحالی‌که یهودیان شرقی از فرهنگ مناسب‌تری برخوردارند. یهودیان سرزمین‌های اسلامی نخستین بار از راه ترجمه متون فلسفی با جریان عرفانی قباله (Kabbalah) آشنا شدند. تسامح حاکمان و عالمان اسلامی به آنان فرصت اندیشیدن داد. ابن میمون در قرن دوازدهم میلادی، در اسپانیا، مرکز اسلامی جهان آن روز، بزرگ شد و در اثر شکنجه یک فرقه متعصب به مصر گریخت. وی در کتاب *دلالة الحائرين* به تفسیر تعالیم عهد عتیق پرداخت، توصیفات خداوند را یک‌جا جمع کرد، نظریه «آنتروپومورفیسیم» (انسان‌نگاری خداوند) را مطرح کرد و سیزده اصل اساسی را بر اعتقادات یهود

^۱ نام قدیم شبه‌جزیره اسپانیا و پرتغال

پلورالیسم در رفتار

یهودیان با بیانی سخت و محکم، مفاهیم انتزاعی را در قالب داستان، محور آداب و مناسک شرعی خود در زندگی قرار داده‌اند. «توجه به خداوند» فاصله بسیاری بین یهودی سنت‌گرا و تجددخواه به وجود می‌آورد. شیوه فکری و زندگی آنها مختلف است، هرچند از نظر شکل ظاهری رفتاری یکسان دارند و در هویت یهودی خود بسیار متعصب‌اند. تفاوت‌ها معمولاً در قوانین و مقررات، شیوه دعا و جشن و نیز ازدواج و طلاق است. این شیوه‌ها در اروپای جدید و آسیا و آفریقا تحت تأثیر جغرافیای محیط شکل می‌پذیرد و این تغییر و تکثر در مجموع مانند امواج به نقطه مرکزی منتقل می‌شود؛ از این رو بیشترین تأثیر در مرکز این پرگار اتفاق می‌افتد و بیشترین ضربه را مرکز تجمع یهود، یعنی اسرائیل، پذیرا می‌شود. جسارت و جرئتی که از مخالفت با اصول به ظاهر تغییرناپذیر یهودی سنتی پدید آمد، باعث نوعی اباحی‌گری و پلورالیسم رفتاری در میان جوانان یهودی شد.

مناسک و آداب

فرزندی که از یک مادر یهودی زاده می‌شود، یهودی محسوب می‌شود. طبق سنت یهود، یهودی بودن یا نبودن پدر بچه اهمیتی ندارد. اصل ازدواج یهودی امری بسیار مهم است. هرچند ازدواج با همسر غیریهودی مجاز است، کنیسه‌ها به‌طور معمول این اجازه را نمی‌دهند. در آیین یهودی احترام به بزرگ‌تر جایگاه ویژه‌ای دارد و نگهداری از والدین یکی از ده فرمان الهی است.

به دلیل احترام به معنویات و باور به حیات روحانی، مراسم کفن و دفن میت با جدیت انجام می‌شود. یهودیان قبرستان‌های خاص خود را دارند و سوزاندن جسد در میان آنها متداول نیست. همچنین در صورت امکان جسد را برای خاکسپاری به بیت المقدس می‌فرستند یا دست‌کم مقداری از خاک بیت المقدس را بر روی تابوت می‌ریزند. بنا بر یک اعتقاد قدیمی افرادی که در نقاط دور دفن می‌شوند، در زیر زمین آن‌قدر به دور خود می‌غلطند تا به اسرائیل برسند. در مراسم عزاداری بر چهارپایه‌هایی کوتاه می‌نشینند؛ لباس کهنه به تن می‌کنند و کفش چرمی نمی‌پوشند. شکل کنیسه‌های یهودی را از روی الگوی خاص نخستین معبد بنا می‌کنند که در قرن ششم قبل از میلاد ساخته شده بود. معماری خاص یهودی در نقوش داخلی کنیسه به وضوح به چشم می‌خورد. یهودیان با دور شدن از عصر خروج از گتوهای یهودی نیم‌نگاهی نیز به سبک معماری کلیسا دارند. در وقت نماز و نیایش رو به بیت المقدس قرار می‌گیرند. سه نماز اصلی، صبح و عصر و مغرب خوانده می‌شود و مناسک روزهای شنبه تا سه ساعت طول می‌کشد. در کنایس سنتی زن و مرد به تفکیک بر روی بالکن یا یک محوطه جدا شده با تیغه کوتاه می‌نشینند. مردان شرکت‌کننده در نیایش کلاهی مخصوص به سر دارند. البته در سال‌های اخیر، خصوصاً در آمریکا، زنان و مردان در یک محوطه قرار می‌گیرند و پوشش کامل سر نیز اجباری نیست. در منازل یهودی، در کنار هر چهارچوب (پایه)، به جز دستشویی، جعبه‌ای نصب می‌کنند و در آن یک طومار دعا می‌گذارند. «مزوزا»

موسی مندلسون، فیلسوف آلمانی، به تدریج تماس با مسیحیان رونق می‌گیرد؛ احساسات یهودگرایانه کم‌رنگ می‌شود؛ سکونت در گتوها به کم‌ترین میزان خود می‌رسد؛ نهضت اصلاح‌طلبی آغاز می‌شود و کنیسه‌ها به سبک جدید بنا می‌شوند. همچنین، خاخام‌ها تحت حمایت دولت‌ها قرار می‌گیرند؛ تساهل و تسامح دینی جایی برای خود باز می‌کند و هاینریش آلمانی نهضت نوارتدکسی را در فرانکفورت پایه‌گذاری می‌کند. در سال‌های دهه ۱۹۲۰ میلادی، مرد خای کاپلان، دانشمند علوم طبیعی، الهیات طبیعت‌گرای جدیدی را بنیان نهاد که پاسخ مناسبی به نهضت رفرمیستی است. این نهضت درون‌دینی به مرور خود را به بیرون از دایره اندیشه یهود رسانده و عملکردی متفاوت را رقم زده است و نهایتاً یهودیان را از گتوهای تاریک و کثیف در قرون گذشته و زندگی بسیار مقتصدانه و سخت‌گیرانه به یک زندگی جدید و متفاوت در آپارتمان‌های تجملی کشانده است. این تغییرات بنیادی در طول سال‌های بعد از انقلاب اسلامی در ایران به صورت چشمگیری قابل مشاهده است.

نتیجه‌گیری

یهود قوم و دینی قدیمی است که امروزه بدون تبلیغ آشکار و به دور از کثرت‌گرایی و کمیت‌گرایی، مدعی جهانی شدن است. در میان ادیان ابراهیمی، دین یهود از نظر قدمت بعد از دین حنیف ابراهیم است و سابقه تاریخی چهارهزارساله دارد. شکل‌گیری اندیشه یهود که مربوط به دوره اسارت بابلی و تحمل دربه‌دربی‌های فراوان و تحقیر و توهین‌های اجتماعی است، این دین را در هاله‌ای از

نام این طومار است و به فرد می‌فهماند که این خانه جایگاه خداوند است و همچنین وظایف او را تذکر می‌دهد. در خوردن غذا مقرراتی خاص حاکم است؛ در ذبح یهودی علاوه بر قطع رگ‌های اصلی حیوان، بر خارج‌شدن کامل خون از بدن و رگ‌های حیوان ذبح‌شده تأکید می‌کنند. خوردن گوشت حیوانی که سُم شکاف‌دار ندارد و نشخوار می‌کند و نیز ماهی بدون فلس حرام است. خوردن گوشت با لبنیات به هیچ وجه مجاز نیست. شنبه‌ها بعد از قرائت دعا و در کنار سفره‌های خانوادگی به خوردن غذا مشغول می‌شوند. در موارد بسیاری باید دعا خوانده شود، مثل بوییدن عطر، شنیدن خبر خوب یا بد و شنیدن صدای رعدوبرق. مردان یهودی هنگام نیایش صبح، باید لباس چهارگوش جلیقه‌مانندی بر تن کنند که از هر گوشه آن ریسمانی آویزان است. اعمال دینی به صورتی سختگیرانه در میان یهودیان متداول است. آنها در عمل بسیار سستی و متعصب و انعطاف‌ناپذیر و در احکام نیز تغییرناپذیرند.

در سال‌های اخیر، تحت تأثیر محیط، جغرافیا و پلورالیسم، تغییراتی در رفتارهای دینی یهودیان مشاهده می‌شود؛ اعتقاد و عمل به سحر و خرافه به تدریج از میان می‌رود؛ دوره جادوگران به سر می‌آید و امور خارق‌العاده و نیز معالجات عجیب و پیچیده کم‌رنگ می‌شود. در سرزمین‌های شرقی زیارت قبور و روشن کردن شمع بر روی قبرها متداول است. در نسل جدید و سکولار، روش‌های سنتی کم‌کم جای خود را به مناسک آسان می‌دهد، اما تحت هر شرایطی مناسک و عبادات و هویت باید دست‌نخورده باقی بماند. تحت تأثیر اندیشه

- ۹- صابری، حسین. (۱۳۹۰). *تاریخ فرق اسلامی (دوره دوجلدی)*. تهران: سمت.
- ۱۰- قرشی، اکبر. (۱۳۵۲). *قاموس قرآن (دوره هفت جلدی)*. تهران: دارالکتب اسلامی.
- ۱۱- کاشانی، ملافتح‌علی. (۹۸۲ق). *منهج الصادقین*. قم: [بی‌نا]. ۱۳۵۵ ش.
- ۱۲- لوی، حبیب. (۱۳۳۹). *تاریخ یهود*. تهران: یهودا بروخیم.
- ۱۳- مطهری، مرتضی. (۱۳۵۹). *خدمات متقابل اسلام و ایران*. قم: صدرا.
- ۱۴- مؤذن، محمدهادی. (۱۳۷۱). «واژه‌های سریانی در قرآن». *کیهان اندیشه*. ش ۴۱. فروردین و اردیبهشت.
- ۱۵- ناس، جان بایر. (۱۳۸۶). *تاریخ جامع ادیان*. ترجمه علی اصغر حکمت. تهران: علمی.
- ۱۶- ولایتی، علی اکبر. (۱۳۸۴). *پویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران*. (جلد اول). تهران: مرکز اسناد.
- ۱۷- ----- (۱۳۹۰). *فرهنگ و تمدن اسلامی*. قم: انتشارات معارف.
- ۱۸- هوردن، ایان. (۱۳۸۶). *راهنمای الهیات پروتستان*. ترجمه طاووس میکائیلیان. تهران: علمی.
- ۱۹- هینلز، جان راسل. (۱۳۸۵). *راهنمای ادیان زنده*. ترجمه عبدالرحیم گواهی. قم: بوستان کتاب.
- ۲۰- هاکس، جیمز. (۱۳۴۹). *قاموس کتاب مقدس*. تهران: کتابخانه طهوری.
- ۲۱- یوسفیان، حسن. (۱۳۸۷). *مبانی اندیشه اسلامی*. قم: نشر معارف.
- رمزآلودگی قرار داده است. زندگی در گتوهای محقر به مثابه کمون‌های اولیه، هسته فکری یهود را تشکیل می‌دهد. تأکید بر اقتصاد و عدم تبلیغ عمومی و تکیه بر صنف‌های منحصر و ویژه مانند ارز، طلا، منسوجات و عتیقه موجب شده است که یهودیان (که در مقایسه با سایر اقوام و ادیان، بسیار کم جمعیت هستند) در جامعه جهانی در جایگاهی مؤثر قرار گیرند. امروزه قسمتی از دنیای سینما، اقتصاد و تبلیغات جهانی از آن یهود است و صهیونیست بخشی از این حرکت است که ملت یهود را از دیگر ملل جهان متفاوت می‌سازد. بخش بزرگ جامعه یهود با اندیشه صهیونی توافقی ندارند.
- منابع**
- ۱- آرام، احمد. (۱۳۸۶). *سه حکیم مسلمان*. تهران: شرکت کتاب‌های جیبی.
- ۲- ابن خلدون، عبدالرحمن. (۱۳۸۸). *مقدمه دوره دو جلدی*. تهران: علمی.
- ۳- بهشتی، محمدحسین. (۱۳۸۷). *محیط پیدایش اسلام*. تهران: بنیاد نشر آثار.
- ۴- باربور، ایان. (۱۳۶۲). *علم و دین*. ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- ۵- توفیقی، حسین. (۱۳۸۴). *آشنایی با ادیان بزرگ*. (چاپ هفتم). تهران: سمت.
- ۶- خرم‌شاهی، بهاء‌الدین. (۱۳۸۶). *ترجمه قرآن کریم*. (چاپ سوم). تهران: جام.
- ۷- زریاب خویی، عباس. (۱۳۷۰). *سیره رسول الله*. تهران: سروش.
- ۸- سعیدی مهر، محمد. (۱۳۸۵). *آموزش کلام اسلامی (دوره دوجلدی)*. تهران: طه.